

УДК 655.55:82.091+32

ПОЛІТИКА І ЛІТЕРАТУРНА ПРЕМІЯ: АВТОНОМІЯ, АДАПТАЦІЯ ЧИ АЛЬЯНС?

О. В. Бондар

Українська академія друкарства,
вул. Під Голоском, 19, Львів, 79020, Україна

Представлено аналіз політичних впливів на вибір переможців літературних і книжкових премій: гендерних, етнічних, ідеологічних. З'ясовано, як виражено політичні впливи на літературні премії за допомогою структурального аналізу. Оглянуто історичні передумови набуття літературними преміями влади канонізації. На прикладі Франції та Російської імперії виявлено нерівномірність зміни авторитетів у різних країнах, зумовлену політичним тлом. На прикладі Гонкурівської, Букерівської й Нобелівської премії з літератури розглянуто мінливий характер цих впливів. Визначено домінантні в контексті української книговидавничої галузі форми вираження політичних впливів. Продемонстровано, як місце одних авторитетів літературної канонізації займали інші, як із часом інституціям вдалося досягти автономії від політики і як це нерівномірно відбувалося в різних країнах. Визначено, чи залежить ступінь політичного впливу на авторитети канонізації в книговидавничій галузі від зміни політичних режимів і декорацій. Здійснений порівняльний аналіз зміни авторитетів канонізації засвідчує, що європейські премії від альянсу з політикою дійшли до відносної автономії від неї і стали інституціями, тоді як імперсько-радянські від тотального підпорядкування політичним режимам і ілюзорної автономії дійшли до втрати навіть літературного авторитету. На прикладі нагородження Нобелівською премією Бориса Пастернака продемонстровано політичні аспекти взаємин підконтрольної комуністичному режиму літературної галузі із міжнародними інституціями літературної канонізації. Розглянуто політичні чинники, які можуть заважати або сприяти отриманню літературної премії українським письменником.

Ключові слова: літературні премії, книжкові премії, Нобелівська премія з літератури, Гонкурівська премія, Букерівська премія, Пулітцерівська премія, літературна галузь, канонізація.

Постановка проблеми. За словами Джеймса Інгліша, культурна цінність не може виникнути за браком соціальних зобов'язань або поваги, яку одні особистості отримують від інших певних авторитетів; її виробництво — це завжди соціальний процес. Також вона не може виникнути в політичному вакуумі, із байдужими до панівного класу, раси, статі й нації учасниками; її виробництво завжди політизоване [1, с. 27]. Впливовими авторитетами в книговидавничій

галузі, наділеними владою канонізувати¹ — підтверджувати культурну цінність творів і їхніх творців, — є літературні і книжкові премії. Тому в межах цього дослідження предметом обговорення будуть політичні впливи на премії в книговидавничій галузі² (які можна екстраполювати на всі галузі мистецтв і на поле культурного виробництва загалом), як їхні невід’ємні супутники, а саме впливи гендерних, етнічних і політичних уподобань на рішення журі різних міжнародних премій.

Джерельною базою слугують розробки дослідників гендерних проблем і дослідників постколоніального феномену в літературі, які розглядали ці проблеми на прикладі отримання літературних нагород репрезентантами вищезазначених груп. Також розглянуто публіцистичні статті двох письменників різних часів, вимушених емігрантів, опозиційних до панівних політичних режимів їхніх малих батьківщин — Івана Багряного й Дубравки Угрешич. Після аналізу та синтезу джерел, через подальше узагальнення, порівняння й екстраполяцію визначено політичні впливи на літературні премії, які переважають у контексті української книговидавничої галузі.

З огляду на те, що в галузі світової літератури найбільше експлуатують авторитет премій посередники — літературні агенти, видавці, книгорозповсюджувачі — ця розвідка буде цікава не лише фаховому колу науковців із галузей соціальних комунікацій і літературознавства, а й вітчизняним видавцям, які можуть перейняти вдалий закордонний досвід.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Історію того, як інституційні літературні авторитети, зокрема премії, звільнилися від абсолютного контролю уряду і пристосувалися до умов ринку, розглядали у своїх працях Джеймс Інгліш [1] і Жизель Сапіро [2, 3]. На політичну прихильність до тієї чи іншої країни членів Шведської академії наук вказував у своїх працях Володимир Даниленко [4], що показово для репрезентанта країни, яка жодного разу не отримала Нобелівської премії. Про заохочення письменників із колишніх британських колоній у спосіб присудження їм Букерівської премії експресивні статті написані Сандрою Понзанесі [5] й Дубравкою Угрешич [6], у яких авторки зазначають, що ідентичність письменника як постколоніального в його творах допомагає йому увірватися у світову літературу, проте шкодить самій світовій літературі, а саме — правильній інтерпретації текстів. Проблеми гендерної непропорційності нагородження авторів і авторок порушено в статтях Маріси Демоор [7] і Олександрі Дейн [8]. Завдання цієї статті — акумулювати й концептуалізувати ці політичні аспекти функціонування літературних премій.

¹ В англійських джерелах зазвичай використовують слово «consecration» на позначення офіційного визнання авторитетними інституціями автора або твору як взірцевих. Оскільки слово «консекрація» українською вживається лише в релігійному контексті, тут і далі використовуватиметься теж релігійне, проте більш звичне і відповідне до літературної галузі — «канонізація». Див. Канонізація тексту. Літературознавча енциклопедія : у 2 т. Т. 1 / авт.-уклад. Ю. І. Ковалів. Київ : ВЦ «Академія», 2007. С. 460.

² Взято до уваги лише літературні і книжкові премії, оскільки літературні конкурси нагороджують неопубліковані авторські оригінали, а формування книжкових рейтингів відбувається за кількісними показниками. Див. більше тут: Бондар О. Концепт «літературна премія»: проблеми означення. Поліграфія і видавнича справа. 2019. № 2 (78).

Мета статті — ознайомити з формами вираження політичних впливів на функціонування літературних премій і визначити ступінь впливу, чому передують такі завдання: огляд історії зміни авторитетів канонізації в літературній галузі, виокремлення проблемних питань, порушуваних науковцями й публіцистами щодо політизації процесу відбору претендентів на нагородження (на прикладах відомих світових премій), групування політичних впливів та опис кожної з груп.

Виклад основного матеріалу дослідження. Оскільки премії є авторитетами в книговидавничій галузі й мають владу канонізації, політика не може нехтувати таким інструментом впливу. Історія розвитку галузі демонструє, як місце одних авторитетів літературної канонізації займали інші, як із плином часу установам вдалося досягти автономії від політики і як це нерівномірно відбувалося в різних країнах.

1. Від академії до літературної премії: зміна влади літературної канонізації. У Франції, наприклад, першою владою канонізації в літературній галузі була наділена Французька академія, яка 1653 року отримала статус державної установи, а вже 1671 року почала щорічне нагородження премією за ораторське мистецтво, а пізніше, 1701 року, поетичною премією [3]. Взаємини між академією й абсолютною монархією аж до 1760 року характеризуються як альянс, а після об'єднання з силою «публічної галузі» — салонами — стають опозиційними, що характерно для передреволюційних років.

У 1836 році влада літературної канонізації переходить до видавців і преси, коли вони починають публікувати художні твори. Відтак набувають популярності спілки авторів — закриті клуби для обраних. А наприкінці 19 століття зростає авторитет літературних журналів [3]. Ці авторитети більше залежні від примх ринку і громадськості, проте політична цензура все ще сильна, тож доводиться адаптуватися до умов і триматися золотієї середини.

Із заснуванням Гонкурівської академії 1902 року й першого щорічного нагородження 1903 року авторитетом канонізації стають літературні премії, які характеризуються відносною автономією від влади. Лише згодом, на стадії інституційної інерції, Гонкурівська премія набуває ознак адаптації³ до панівного політичного режиму [3]. Отже, ступінь політичного впливу на авторитети канонізації в книговидавничій галузі Франції — яка займала домінуючу позицію в європейській літературі 18 століття, що дає підстави екстраполювати її досвід, — залежить від зміни політичних режимів і декорацій: від альянсу за часів абсолютної монархії до відносної автономії у революційні, реформаційні та міжвоєнні періоди. Адже й інші помітні світові премії виникають і розвиваються майже одночасно: 1901 року Нобелівська премія, 1917 року Пулітцерівська премія — обидві засновані за заповітом фундаторів. Варто зауважити факт того, що перше нагородження Пулітцерівською премією відбулося під час Першої світової війни за серію статей, присвячених цій війні, — що є безсумнівним, хоча й імпліцитним політичним впливом.

³ Наприклад, 1941 року, за режиму Віші, Гонкурівською премією нагородили регіонального письменника Анрі Пурпа [3]. Див. більше тут: Gisèle Sapiro. *The French Writers' War, 1940–1953*. Duke University Press, 2014 p. (English trans.) 752 p.

На відміну від європейських премій, авторитет яких є безсумнівним, російські премії не мають впливу навіть на свого читача. «Причини політичні (брак самостійних і діяльних політичних сил, здатних протистояти самодержавницькій владі) і соціокультурні (великі відстані й погані комунікації) сприяли тут формуванню централізованого й жорсткого політичного контролю над усіма сферами життя соціуму й суттєво стримували процеси модернізації» (пер. з рос. — О. Б.) — Абрам Рейтблат перелічує поодинокі, ініційовані окремими особами або товариствами «літературні премії»: присудження Російською академією з 1810 року медалей для мовознавців і літераторів, нагороди з 1858 року на честь графа Уварова за твори з історії Росії, премія Вучини з 1872⁴ року і Грибоєдівська премія з 1878 року за п'єси, Пушкінська премія з 1881 року [9]. Такі нагороди не мали інституційних ознак, чітких критеріїв відбору, функціонували нерегулярно, проіснували недовго, ніяк не вплинули на розвиток книговидавничої галузі. У тій самій Франції нагородження поетів на неінституційних засадах зафіксовані ще 1324 року на Флоріальних іграх⁵. Відзначення подій такого дрібного масштабу «преміями» підкреслює загальну нерозвиненість галузі в Російській імперії. На відміну від французьких, російські премії були не органом літературної канонізації — відбору для широкого загалу якісних, гідних бути прочитаними опублікованих романів, — а способом здійснення ідеологічного контролю вже слабкої монархії над літературною галуззю, у якій опозицією з 1835 року були журнали⁶. Брак не тільки політичного, а й літературного впливу дореволюційні премії Російської імперії передали і своїм нащадкам — сучасним російським преміям. Проте в період панування комуністичного режиму премії характеризуються тотальною політизацією.

За часів СРСР літературні премії стали неофіційною формою контролю літературної галузі урядом [9]. Зацікавлений у тотальному контролі за всіма галузями комуністичний режим використовує спеціалізовані журнали, літературні премії, союзи письменників для управління засобами публікації й інструментами канонізації, і хоча формально премії не пов'язані з Комуністичною партією, проте комуністи як члени комітетів і журі здійснюють пильний ідеологічний контроль [2] не тільки за кандидатами в переможці національних премій, а й міжнародних. Аспекти цього контролю розглянуті нижче на прикладі висування на Нобелівську премію з літератури Бориса Пастернака.

Компаративістський аналіз зміни авторитетів канонізації в книговидавничих галузях Європи й Російської імперії — пізніше СРСР — засвідчує, що європейські премії від альянсу з політикою дійшли до відносної автономії від неї і

⁴ Премія, зазначена автором як перша російська, заснована одеситом на території сучасної України — у м. Одеса.

⁵ Див. Флоріальні ігри. Літературознавча енциклопедія : у 2 т. Т. 2 / авт.-уклад. Ю. І. Ковалів. Київ : ВЦ «Академія», 2007. С. 536.

⁶ Незважаючи на те, що журнали як уособлення літературної критики у Франції і Російській імперії з'явилися приблизно одночасно, вони обслуговували інтереси різних сил. Так, у Франції журнали, а трохи згодом і премії з'явилися як авторитети канонізації вже після Французької революції 1789 року, тому обслуговували інтереси винятково літературної галузі. У Російській імперії їхня поява передувала Російській революції 1917 року, тому і журнали, і поодинокі премії стали своєрідним місцем зіткнення політичних сил, що шкодило їхньому авторитету та літературній галузі загалом.

стали інституціями, тоді як імперсько-радянські від тотального підпорядкування політичним режимам та ілюзорної автономії дійшли до втрати навіть літературного авторитету.

2. *Форми вираження політичного впливу на премії.* Офіційно літературна і книговидавнича галузі в Україні й у світі автономні від уряду (якщо не йдеться про державні премії) і відсторонені від політики. І видавці, і письменники, і літературні критики можуть кожен у свій спосіб протистояти тиску провладних структур, якщо необхідно⁷. Статути світових премій проповідують неупередженість до репрезентантів різних країн, ідеології їхніх творів і політичних уподобань. Приклад такої безсторонності продемонстрував 2019 року Нобелівський комітет, відзначивши нагородою літературну творчість австрійського письменника Петера Гандке з неоднозначною політичною репутацією⁸. Й оскільки виробництво культурного продукту (книги), його канонізація та розповсюдження нерозривно пов'язані з громадським і політичним життям суспільства, його імпліцитні впливи неминучі. Це особливо помітно на прикладах авторів-переможців різноманітних премій: так, порушено проблему гендерної нерівності, постколоніальності й ідентичності. І найбільше — політичної пристосовуваності. У випадку з літературними і книжковими преміями політичні впливи суспільного плину посилено ще таким чинником — суб'єктивними уподобаннями окремої людини, призначеної оцінювати й канонізувати авторів та їхні роботи.

2.1. *Гендерні впливи й літературні премії.* Зв'язок між статтю письменника чи письменниці — претендентів на отримання літературної премії — і потраплянням до короткого списку, отриманням нагороди й гендерним складом членів журі лише теоретично можна обґрунтувати фактичною кількістю нагород⁹.

Така спроба була зроблена Олександрою Дейн із Мельбурнського університету (Австралія) у її монографії *Gender and Prestige in Literature*, у якій один розділ присвячено аналізу співвідношення між преміями і статтю переможців, а також впливу гендерного складу журі на статтю переможця [8]. Раніше схоже дослідження, але обмежене Фламандським регіоном зробила Маріса Демоор, професорка англійської літератури й культури в Гентському університеті: було проаналізовано лауреатів національних премій 1981–2000 років і виявлено, що переможців-чоловіків

⁷ Найсвіжіший приклад — ігнорування видавництвом Vivat заборони рішення Дарницького районного суду м. Київ розповсюджувати книгу Вахтанга Кіпіані «Справа Василя Стуса» без видалення з тексту певних уривків. До набуття рішенням суду чинності 18.11.2020 року видавництво опублікувало додатковий наклад у 15 000 примірників, у якому не тільки залишено повний оригінальний текст, а й розміщено те саме рішення суду (дані взято з офіційної сторінки видавництва: www.facebook.com/vivat.book.com.ua).

⁸ Приклад, який, однак, не свідчить про сталу політичну неупередженість. Так, наприклад, відбувалися дискусії щодо неотримання Борхесом, номінованим 1966 року двома номінаторами (дані взяті з офіційного сайту премії: www.nobelprize.org), нагороди із політичних мотивів (які не доведено) — нібито за те, що потиснув руку Піночета під час відвідин. Тож неупередженість або упередженість літературної премії — твердження, яке неможливо ані довести, ані спростувати. Оскільки представник Нобелівського комітету проголошує переможця на підставі «за що», навіть оприлюднення списків номінантів через 50 років після висунання не пояснюють підстав, за якими їм було відмовлено в нагородженні.

⁹ Із 117 лауреатів Гонкурівської премії лише 10 — жінки, першу з них було нагороджено 1944 року — тоді премія функціонувала упродовж 41 року і присуджувалася щороку. Із 117 лауреатів Нобелівської премії з літератури лише 16 — жінки, проте першу з них було нагороджено 1909 року — тоді премія функціонувала 9 років і присуджувалася щороку (дані взяті з офіційних сайтів премій: www.academiegoncourt.com і www.nobelprize.org).

більше, ніж переможців-жінок [7]. Для обох цих розвідок спільним є акцент на тому, що стаття члена журі може впливати на статтю автора-переможця. Отже, на теоретичному рівні таку проблему можна розв'язати формуванням журі, яке складатиметься з рівної кількості жінок і чоловіків — це може бути застосовано також до расового й етнічного представництва поміж суддів.

У дійсності виокремлення гендерного, расового й етнічного чинників впливу ускладнено технічними підставами для дискваліфікації: громадянство учасника, обсяг роботи, дата публікації чи надсилання на розгляд [1, с. 130–131]. Оскільки офіційних критеріїв відбору за гендером, расою, віросповіданням або національністю не зазначено в статуті жодної премії, про об'єктивність гендерної проблеми в літературних преміях можна говорити за наявності доступу до інформації щодо гендерного, расового й етнічного співвідношення всіх висунутих на здобуття конкретної премії авторів видань.

2.2. Постколоніальні автори й літературні премії. Сандра Понзанесі акцентує, що наразі бар'єри між високими й низькими культурами розмиті, а ідеологія та культура не можуть бути вільними від соціальних і економічних маніфестацій. На прикладі нагородження Букерівською премією Салмана Рушді (1981) й Арундаті Рой (1997) авторка демонструє, як походження автора та тенденції постколоніалізму впливають на комерційний успіх тексту. Цікаво, що між цими двома нагородами є різниця: за романом Салмана Рушді успіх іде слідом, а роману Арундаті Рой передує [5]. Варто зазначити, що три випадки¹⁰ за 50 років функціонування Букерівської премії не роблять вплив постколоніальних тенденцій статистичним.

Однак Дубравка Угрешич звертає увагу на іншу проблему: якщо автор походить із «периферії» великого культурного середовища, від нього чи від неї очікують не демонстрації літературної компетентності, але відповідності стереотипу, який європейці мають до місць, звідки цей автор прибув у літературу. А ігнорування встановлених кодів між культурним центром і периферією має наслідки: автора перестають вважати національним письменником на батьківщині, проте і далі ідентифікують як боснійського, словенського, болгарського тощо, як-от власне авторку, Дубравку Угрешич. Тому всіякого роду європейські літературні нагороди неєвропейських авторів — спосіб підкреслити регіональні й інші відмінності [6].

Отже, щоби неєвропейському письменнику або письменниці не з «культурного центру» долучитися до великого культурного середовища через канонізацію такою інституцією як, наприклад, Букерівська премія, необхідно не лише писати/публікуватися англійською, а й відповідати очікуванням щодо його або її національної ідентичності та демонструвати це у власних текстах. Тому ідентичність письменника щодо його етнічного походження допомагає в літературній комунікації, якщо писати про свою країну в національному забарвленні автор

¹⁰ Спекуляцію походженням авторів і ідентичностями в їхніх творах у статті С. Понзанесі проілюстровано прикладами нагородження Букерівською премією Салмана Рушді 1981 року із його «Опівнічними дітьми» й Арундаті Рой 1997 року із її «Богом дрібниць» — автори походять з Індії (колишньої британської колонії) та у своїх творах пишуть про Індію. Варто доповнити цей список «Білим тигром» — дебютним романом Аравіндта Адіги, за який індійський автор отримав Букерівську премію 2008 року і в якому також йдеться про Індію (дані взяті з офіційного сайту премії: www.thebookerprizes.com).

полюбляє, і негативно відображається на текстах, якщо вони пишуться лише з метою зламати код світового літературного ринку.

2.3. *Міжнародна політика в літературних преміях.* Нобелівській премії в галузі літератури присвячено розділ у монографії Володимира Даниленка «Лісоруб у пустелі» із вказівною назвою «Комплекс Нобеля в Україні». Автор сміливо називає Нобелівську премію «перепусткою до клубу повноцінних націй», «еталоном духовної зрілості нації», поміж яких української поки немає, і класифікує нобеліатів за чотирма групами: 1) представники країн старої Європи і США; 2) вороги ворогів першої групи — дисиденти (російські Бунін, Пастернак, Солженіцин і Бродський); 3) іспаномовний регіон Латинської Америки — проти червоної Куби; 4) решта народів Європи¹¹ [4, с. 58–60]. Розподіл лауреатів за першою, третьою й четвертою групами є суто географічним (якщо проігнорувати припущення про червону Кубу), дані про що доступні — їх легко відстежити. Другу, найбільш цікаву групу утворено за суто політичними — а отже, неофіційними — критеріями, які, як зазначалося вище, не можна ані підтвердити, ані спростувати. Однак небезпідставність такого розподілу підтверджують реакції суспільства на подію, зокрема публікації в ЗМІ. Прикладом такої рецепції є публікації Івана Багряного про нагородження Нобелівською премією Бориса Пастернака, що їх наведено нижче.

У передовиці газети «Українські вісті» за 02.11.1958 року була опублікована думка Івана Багряного щодо нагородження Нобелівською премією російського письменника Бориса Пастернака — одного з небагатьох вцілілих від сталінських репресій письменників (Багряний вважає це заслугою його пасивності й аполітичності¹²), «що заслуговує на окрему увагу на тлі цього надання найвищої літературної нагороди, яке має таки суто політичне, ще й яскраве зафарблення» [10].

Уже 06.11.1958 року у своєму есеї «Маніфестація мерзості», теж опублікованому в «Українських вістях» 1958 року, Іван Багряний зауважив про Нобелівську премію, що «радянська преса обзиває тих, хто її дав, реакціонерами, а ціле нагородження трактує як «капіталістичну ворожу диверсію», коли йдеться про Пастернака, і водночас «сприймає це як велику честь радянській науці, як велику її заслугу, як доказ її «найпередовішості в світі», висловлює гордість» щодо радянських фізиків, і так охарактеризував влаштоване Борису Пастернаку цькування стосовно отримання ним Нобелівської премії з літератури: «Замість того, щоб радіти і гордитися такою високою відзнакою свого громадянина, його віддано остракізмові, піддано цькуванню, приниженню, тавруванню ворогом суспільства, аж до виключення його геть із Спілки письменників, відібрання у нього права називатися письменником, примушення його відмовитися від премії...» [11].

¹¹ Варто доповнити — решта країн світу, адже до цієї групи В. Даниленко зараховує і японських письменників.

¹² Лише через 20 років після публічно висловленої думки Івана Багряного з опублікованих 1978 року мемуарів Ольги Івнської у французькому (*Otage de l'éternité : mes années avec Pasternak, Fayard*) й англійському (*A Captive of Time: My Years with Pasternak, Collins and Harvill Press*) видавництвах світ дізнається про те, що позиція Пастернака була зовсім не аполітичною, про що свідчить його відмова 1937 року, попри погрози Спілки радянських письменників і ризик бути заарештованим, підтримати смертний вирок репресованим військовикам (див. за цитованим виданням, С. 132–133), а також тепла дружба із постраждалими від сталінських репресій письменниками.

Наслідки нагородження Бориса Пастернака такі: мовчання радянського уряду про цю відзнаку письменника, термінове скликання засідання спілки письменників¹³ і виключення поета з неї, відмова від премії, цькування в пресі як «ворога народу», серцевий напад. Кампанію проти Пастернака було розпочато на сторінках «Літературної газети»¹⁴ і підхоплено майже всіма іншими радянськими періодичними виданнями. Неможливо залишити без уваги той факт, що й Іван Багряний, і Дубравка Угрешич — вимушені іммігранти, виключені з їхніх національних літератур і членів інших установ, заборонені на їхніх «батьківщинах» і перебувають в опозиції до керівних тоді режимів. Представники інтелігенції, постраждалі від політичних репресій, тому в питаннях втручання політики в літературу обізнані.

Висновки. Докладний приклад того, який політичний вибух у світі спричинило нагородження Бориса Пастернака Нобелівською премією, не пояснює, однак, чому Україна досі не здобула цієї нагороди. Адже за розподілом лауреатів, запропонованим Володимиром Даниленком, український письменник може отримати премію за належністю до другої — вороги ворогів Європи і США — або четвертої групи — решта країн. І якщо потрапити до четвертої групи важко через цілком зрозумілу кількісну конкуренцію — претендентів багато, — то з огляду на причини, висловлені Багряним, Угрешич і Понзанесі, в Україні були всі шанси долучитися до другої групи з 2013 року (або ще раніше — із 1991 року) із відвертих політичних причин. Адже відбувалися і відбуваються події, як-от Євромайдан, анексія Криму, війна на Сході (ООС), які мали б зацікавити комітети поважних світових премій¹⁵. Тож політичні мотиви ігнорування Нобелівським комітетом України [за принципом презумпції невинуватості] можна відкинути.

«Хто пам'ятає, щоб серед нобелівських претендентів фігурував хоча б один сучасний український письменник?» — наводить ще один резон Володимир Даниленко [4, с. 63]. Підставу, яку одногосно підхоплюють усі охочі: від літературних критиків до журналістів новинних сайтів¹⁶. Підставу, яку ще легше спростувати, оскільки це не може бути відомо — списки претендентів оприлюднюють через 50 років після висування. Звісно, держава або подавальник можуть заявити про висування того чи іншого письменника, проте оголошення не є підставою вважати це фактом. Як і замовчування не є підставою вважати, що сучасних українських письменники не висувають на здобуття Нобелівської премії.

Огляд форм вираження політичних впливів на функціонування літературних премій, а також історичний контекст дають змогу визначити ступінь впливу й охарактеризувати взаємини інституції канонізації та політики, які в різні періоди часу і за різних панівних режимів можна було назвати альянсом, адаптацією або

¹³ Див.: Стенограма общемосковского собрания писателей, 31 октября 1958 года [Електронний ресурс] : [текст]. Режим доступу: <http://antology.igrunov.ru/50-s/esse/1084533076.html> (дата звернення: 04.11.2020) (цитовано за виданням «Горизонт». 1988. № 9 (454).

¹⁴ Див.: Панч П. Вилазка ворога. Літературна газета (Київ). 1958. № 85 (28 жовт).

¹⁵ Як, на думку В. Даниленка, підтримали євроінтеграцію Туреччини, нагородивши 2006 року Нобелівською премією Орхана Памука [4, с. 63].

¹⁶ Див. наприклад: Денисенко А. Чому українці досі без літературного Нобеля. Блог. ТСН [Сайт]. 2016. 13 жовт. URL: <https://tsn.ua/blogi/themes/books/dosi-bez-literaturnogo-nobelya-785740.html> (дата звернення: 23.08.2019). Назва з екрана.

відносною автономією. І наразі сучасна культурна премія офіційно автономна від держави і відсторонена від політики. Проте оскільки авторитети канонізації, зокрема премії, представлені людьми, які є частиною суспільного життя, соціальні, політичні, економічні й інші чинники неодмінно впливають на них, що унеможливорює повну безсторонність і автономію. Що зрештою для національного письменника є нагодою бути канонізованим міжнародною інституцією — літературною премією.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. English J. *The Economy of Prestige: Prizes, Awards, and the Circulation of Cultural Value*. Cambridge : Harvard UP, 2005. 432 p.
2. Sapiro G. The literary field between the state and the market. *Poetics*. 2003. 31. Pp. 441–461.
3. Sapiro G. The metamorphosis of modes of consecration in the literary field: Academies, literary prizes, festivals. *Poetics*. December 2016. Vol. 59. Pp. 5–19.
4. Даниленко В. Лісоруб у пустелі: письменник і літературний процес. Київ : Академвидав, 2008. 352 с.
5. Ponzanesi S. *Literary Prizes and the Award Industry. The Postcolonial Cultural Industry*. Palgrave Macmillan : London, 2014. Pp. 49–70.
6. Ugređić D. State of the Art: Constructing Identities, Crossing Boundaries. What is European in European Literatures? *European Literature as a Eurovision Song Contest. The European Journal of Women's Studies*. 2003. Vol. 10 (4). Pp. 465–471.
7. Demoor M., Saeyns F., Lievens S. 'And the winner is?' Researching the relationship between gender and literary awards in Flanders, 1981–2000. *Journal of Gender Studies*. 2008. Vol. 17. Issue 1. Pp. 27–39.
8. Dane A. Hierarchies of Legitimacy: Gender and Literary Prizes. *Gender and Prestige in Literature*. Palgrave Macmillan. 2020. Pp. 123–176.
9. Рейтблат А., Дубин Б. Литературные премии как социальный институт. *Критическая масса*. 2006. № 2. URL: <https://magazines.gorky.media/km/2006/2/literaturnye-premii-kak-sotsialnyj-institut.html> (дата звернення: 24.07.2019).
10. Багрянний І. «Гордіїв вузол» для КПСС. *Українські вісті*. Неділя, 2 листопада 1958 р. Ч. 81 (1259). С. 1.
11. Багрянний І. Маніфестація мерзості. *Українські вісті*. Четвер, 6 листопада 1958 р. Ч. 82 (1260). С. 1.

REFERENCES

1. English, J. (2005). *The Economy of Prestige: Prizes, Awards, and the Circulation of Cultural Value*. Cambridge : Harvard UP (in English).
2. Sapiro, G. (2003). The literary field between the state and the market: *Poetics*, 31, 441–461 (in English).
3. Sapiro, G. (December 2016). The metamorphosis of modes of consecration in the literary field: Academies, literary prizes, festivals: *Poetics*, 59, 5–19 (in English).
4. Danylenko, V. (2008). *Lisorub u pusteli: pismennyk i literaturnyi protses*. Kyiv : Akademvydav (in Ukrainian).

5. Ponzanesi, S. (2014). Literary Prizes and the Award Industry. The Postcolonial Cultural Industry. Palgrave Macmillan : London, 49–70 (in English).
6. Ugrešić, D. (2003). State of the Art: Constructing Identities, Crossing Boundaries. What is European in European Literatures? European Literature as a Eurovision Song Contest: The European Journal of Women's Studies, 10 (4), 465–471 (in English).
7. Demoor, M., Saeys, F., & Lievens, S. (2008). 'And the winner is?' Researching the relationship between gender and literary awards in Flanders, 1981–2000: Journal of Gender Studies, 17, Issue 1, 27–39 (in English).
8. Dane, A. (2020). Hierarchies of Legitimacy: Gender and Literary Prizes. Gender and Prestige in Literature. Palgrave Macmillan, 123–176 (in English).
9. Rejtlat, A., & Dubin, B. (2006). Literaturnye premii kak social'nyj institut: Kriticheskaja massa, 2. Retrieved from <https://magazines.gorky.media/km/2006/2/literaturnye-premii-kak-soczialnyj-institut.html> (data zvernennja: 24.07.2019) (in Russian).
10. Bahrianyi, I. «Hordiiv vuzol» dlia KPSS: Ukrainski visti. Nedilia, 2 lystopada 1958 r., 81 (1259), 1 (in Ukrainian).
11. Bahrianyi, I. Manifestatsiia merzosti: Ukrainski visti. Chetver, 6 lystopada 1958 r., 82 (1260), 1 (in Ukrainian).

doi: 10.32403/0554-4866-2020-2-80-149-159

POLITICS AND LITERARY PRIZE: AUTONOMY, ADAPTATION OR ALLIANCE?

O. V. Bondar

*Ukrainian Academy of Printing,
19, Pid Holoskom St., Lviv, 79020, Ukraine
olga.viktorovna.bondar@gmail.com*

This article presents an analysis of political influences on the choice of winners of literary and book prizes: gender, ethnicity, ideology. By means of structural analysis, the author has found out how political influences on literary prizes are expressed. The historical preconditions for the acquisition of the power of canonization by literary prizes are examined. The example of France and the Russian Empire revealed the uneven change of authority in different countries due to political background. The changing nature of these influences is considered in the example of the Goncourt, Booker, and Nobel Prizes for Literature. The dominant forms of expression of political influences in the context of the Ukrainian publishing field are determined. The author has shown how the place of some authorities of literary canonization was taken by others, how over time the institutions managed to reach autonomy from politics and how this unevenly happened in different countries. The author assumes that the political influence on the authorities of canonization in the publishing field depends on changes in political regimes and scenery. A comparative analysis of the change in the authority of canonization shows

that the European prizes from the alliance with politics have reached relative autonomy from it and become institutions, while the imperial-soviet institutions have gone from total subordination for the political regime to the loss of even literary authority. The example of the awarding of the Nobel Prize to Boris Pasternak demonstrates the political aspects of the relations of the literary industry controlled by the communist regime with international institutions of literary canonization. Political factors, which may hinder or promote the receipt of a literary award by a Ukrainian writer, are considered.

Keywords: *literary prizes, book prizes, Nobel Prize for literature, Goncourt prize, Booker prize, Pulitzer Prize, literary field, consecration.*

Стаття надійшла до редакції 30.11.2020.

Received 30.11.2020.